

Procesní způsobilost a právnická osoba¹⁾.

Karel Gerlich.

Platné procesní řady československé připouštějí jako stranu sporu toho, kdo podle ustanovení práva občanského jest způsobilý samostatně se zavazovati. Procesní právo pouze upravuje podmínky, kterých musí šetřiti ten, kdo jako strana nebo za stranu ve sporu vystupuje. Tu mluví zákon o t. zv. způsobilosti procesní (§ 1 c. ř. s.), neb o výkonné sporové způsobilosti (§ 71 o. s. p.). V souhlase s těmito ustanoveními zákona pojednává také věda procesní o způsobilosti býti stranou sporu a o způsobilosti procesní.

Podle O t t a (Soust. úvod I., str. 155) kryje se způsobilost býti stranou (Parteifähigkeit) — kterou Ott podle své konstrukce práva procesního nazývá též „způsobilostí býti podmínkem sporu“ — se způsobilostí k právům podle práva občanského. Způsobilost procesní, kterou nazývá též způsobilostí ke sporu, označuje pak jako způsobilost samostatně při soudě projednávatí.

H o r a (Čs. civ. právo proc. II., str. 8) řeší otázku způsobilosti býti stranou ve sporu především podle práva procesního a nikoli jen podle práva občanského. Způsobilým býti stranou sporu jest podle toho ten, kdo je způsobilým, aby byl subjektem procesního poměru právního. Žalobce se stává stranou sporu podáním žaloby, žalovaný jejím doručením.

U stoupenců teorie nároku na právní ochranu znamená způsobilost býti stranou sporu pouze předpoklad pro postavení strany ve sporu, avšak nechrání ji. Procesními stranami jsou ty osoby, v jichž jméně se jedná ve propěch jejich nároků na právní ochranu, nebo proti nim (P o l l a k, System I., str. 119). Strana jest právní subjekt, který z vlastního zájmu na právní ochraně požaduje na soudě, aby učinil nějaké opatření neb rozhodnutí (S p e r l, Lehrbuch I., str. 161).

Civilní proces soudní jest děj normotvorný, kterým vzniká soudcovské rozhodnutí — rozsudek. Je to konkrétní norma, která upravuje povinnosti vztah mezi určitými subjekty. Vznik této normy upravuje právní řád tak, že poskytuje zúčastněným subjektům možnost účasti na procesu normotvorném.

Tvorbu normy si nemůžeme představití jinak než tak, že norma byla vytvořena (vydána) určitým subjektem, kterým může

¹⁾ Podle habilitační přednášky přednesené dne 27. června 1933 před profesorským sborem právnické fakulty Masarykovy university.

býti jen člověk. Jeho činnost tu chápeme jinak než jiné, třeba zcela podobné úkony tohoto člověka. Vidíme v něm orgán n o r m o t v o r n ý a jeho činnost hodnotíme zvláštními formálními předpoklady.

Adresáta povinnosti v normě obsažené nazýváme s u b j e k t p o v i n n o s t n í. Je to ten, kdo podle normy „jednatí má“. Jako povinnostní subjekt si můžeme mysletí kohokoliv, v normě vyšší je to často celý soubor subjektů, avšak povinnostním subjektem určitě normou konkrétní k určitému jednání z a v á z a n ý m může býti jen bytost rozumová: člověk.

Při soudním rozsudku a v řízení jemu předcházejícím jsou takto zúčastněnými subjekty jednak soudce jako normotvůrce, jednak strany jako „účastníci“ řízení. Zákon předpisuje pro c i v i l n í řízení sporné účast dvou „stran“ v řízení: žalobce a žalovaného. Žalobcem je ta strana, která podáním žaloby projeví svou vůli, že chce, aby byla vydána norma (soudní rozsudek) toho obsahu, jaký v žalobě navrhuje. Adresátem povinnosti v této navržené normě je strana druhá: žalovaný. Tím jest určena procesní role stran a pro vyřešení této otázky nezáleží na tom, zda navržená norma vydána bude či nikoliv, čili zda se žalovaný skutečně stane neb nestane povinnostním subjektem v procesu vzniklé normy: soudního rozsudku.

Vidíme tedy, že při hodnocení vlastností „stran“ civilního procesu musíme uvažovati o určitém právním poměru těchto stran, který však jest pouze myšlený. Dosud tu není konkrétní povinnosti a není tu proto ani skutečného povinnostního vztahu mezi stranami. To vycítíla procesní věda a podle toho formulovala tento poměr stran. Teorie nároku na právní ochranu mluví o předprocesním nároku žalobce na právní ochranu a s tím spojené možnosti podání žaloby (Klagemöglichkeit). Při tom však zapomíná, že zde jde o pouhou fikci, na které dále buduje svou konstrukci procesu. Nevídí v něm však d ě j n o r m o t v o r n ý, nýbrž jen řadu nároků žalobce, ke kterému upírá svou hlavní pozornost a pomíjí při tom charakteristiku žalovaného. Daleko lépe proto vystihuje věc H o r a (na uv. m.), který mluví o procesním p r á v n í m p o m ě r u stran.

K vyřešení otázky způsobilosti strany procesní nám stačí, když si uvědomíme, že máme posuzovati právní subjektivitu procesní strany pod zorným úhlem normy v rozsudku navržené. M ů ž e - l i b ý t i s t r a n a p o d l e p ř í s l u š n ý c h u s t a n o v e n í p r á v n í h o ř á d u a d r e s á t e m p o v i n n o s t í, v n o r m ě n a v r ž e n ý c h, n e b o m ů ž e - l i s p r á v n í r e l e v a n c í p r o j e v i t i s v o u v ů l i n a v y d á n í k o n k r e t n í n o r m y (rozsudku), p a k j e s t z p ů s o b i l o u b ý t i s t r a n o u s p o r u v e s m y s l u § 1 c. ř. s. a § 70 o. s. p.

Když jsme si takto vymezili pojem „způsobilosti býti stranou sporu“, přihlédneme blíže k subjektům, které mohou býti pro

spor způsobilými. Především to bude každý člověk, neboť právní řád uznává každého člověka za způsobilý subjekt právní. Jednání lidí však hodnotí právní řád nestejně. Určení lidé mohou projevit svou vůli bez zvláštního omezení a jejich projev vůle uznává právní řád za právně relevantní, čili za právní čin.

Určitá omezení projevu vůle jednotlivcovy, daná právním řádem, znamenají, že při určitých lidech, které jinak uznává právní řád za subjekty právní, musí přistoupiti ještě určité podmínky další, aby dotyčné projevy vůle se staly právně relevantními. Takové osoby jsou sice způsobilé, aby byly stranou sporu, nemají však způsobilosti procesní a musí jejich vůli projevit osoby jiné, které nazýváme zákonnými zástupci, orgány a pod.

Zákonný zástupce musí jednati za nezletilého vždy, pouze jde-li o t. zv. volné jmění nezletilcovo, může tento jednati samostatně (§ 2 c. ř. s., § 71, odst. 2. o. s. p.). Tak zvané osoby právnické nemohou vůbec projevit svou vůli a musí vždy za ně jednati příslušné orgány.

Přikročíme nyní k probrání procesní způsobilosti právnických osob, a tu bude třeba nejprve podati výklad o konstrukci právnické osoby.

Řešení otázky procesní způsobilosti právnických osob je obtížné pro nedostatečnou zákonnou úpravu t. zv. právnických osob vůbec. Máme sice celou řadu zákonných ustanovení v tomto směru, avšak jde o předpisy různé, vycházející s různých názorových hledisk. Nedávají nám proto přímou odpověď na naši otázku. (O právnických osobách pojednal nejnověji Sedláček s hlediska platných předpisů ve Slovníku veř. pr. čs. III., str. 474—493, a s hlediska legislativního v Právniku 1933, str. 329 až 344.)

Pod pojmem t. zv. právnické osoby se míní určitá kolektivita osob, která vládne určitým jměním. Při posuzování této kolektivity jde v zásadě o dvě skupiny otázek: jednak vzájemný vztah jednotlivých členů kolektivity mezi sebou, jednak o vztah celé kolektivity na venek vůči osobám třetím. Pro náš problém půjde pouze o tuto druhou skupinu otázek.

Hlavní otázka, která se nám tu naskytá, je otázka po existenci t. zv. právnické osoby. Ve světě vnějším jako „osoba“ neexistuje. Je pouhou fikcí. Tento poznatek je velice důležitý, ale z něho nemůžeme vytěžiti nic pro své řešení. Musíme se ptáti po právní existenci právnické osoby. Otázka tato není ničím jiným než otázkou po normě, a to pro naše potřeby po normě, upravující projevy vůle právnické osoby. Zmínili jsme se již dříve o tom, že osoba projevuje svou právní existenci tím, že činí právně relevantní projevy vůle. Bude tedy záležeti na tom, kdy a za jakých podmínek může t. zv. právnická osoba projevití způsobem právně relevantním svou vůli, abychom ji mohli po-

važovati za subjekt způsobilý k tomu, aby mohl býti stranou sporu.

Právnícká osoba projevuje na venek svou vůli určitými orgány, které jsou k tomu stanoveny normou. Tato norma, delegující orgány právnícké osoby k jednání za ni, jest důvodem právní existence právnícké osoby. Jednání a činy orgánů se připisují právnícké osobě. Jde tu o případ posunuté odpovědnosti, čili zastoupení. (Srovnej Sedláček, Obč. právo čs., str. 185.)

Máme-li nyní hodnotiti způsobilost právnícké osoby v tom směru, zda je způsobilou býti stranou sporu, neb zda je způsobilou ve sporu vystupovati, musíme hodnotiti jednání jejích orgánů. Pokud jde o způsobilost procesní, tu již z uvedeného plyne, že právnícká osoba ji mít nemůže, když sama nemůže nikdy a tedy ani ne ve sporu jednati. Pokud pak jde o způsobilost býti stranou sporu, tu musíme uvažovati podle toho, co již bylo řečeno, jednak o tom, zda právnícká osoba může s právní relevancí projeviti svou vůli na vydání určité konkrétní normy (rozsudku), jednak o tom, zda může býti adresátem povinnosti takto někým jiným navržené normy.

V prvním směru půjde o ryze formální otázku, zda žaloba jest podána a zda i v ostatním řízení je právnícká osoba zastoupena takovým zástupcem právnícké osoby, který je k tomu příslušnou normou delegován. V druhém směru si pak musíme především uvědomiti, že právnícká osoba sama nemůže býti adresátem konkrétní normy, neboť — jak jsem se již dříve zmínil — takovým povinnostním subjektem může býti jenom člověk. Konkrétní norma (rozsudek) vydaná (neb jak zde o ní uvažujeme: navržená) proti právnícké osobě stanoví povinnost orgánů této právnícké osoby, určených blíže delegační normou.

V každém z obou případů, ať vystupuje právnícká osoba na straně žalující nebo žalované, musí tu býti platná delegační norma, která deleguje určité osoby k právnímu jednání za právníckou osobu. Není-li takové normy, není právní existence právnícké osoby a není také právnícká osoba způsobilou, aby byla stranou civilního sporu.